

УДК 378.011.3–051:17.022.1

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.70-4.36>**А. І. Чаговець**

доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри теорії та методики дошкільної освіти
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

С. В. Колосова

кандидат педагогічних наук,
викладач кафедри теорії та методики дошкільної освіти
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

Ю. В. Сирова

кандидат педагогічних наук,
викладач кафедри теорії та методики дошкільної освіти
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

ЗМІСТОВО-ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ЕТАП РЕАЛІЗАЦІЇ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО СТИЛЮ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ

У статті розкрито особливості формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутнього вихователя як умови якісної професійної підготовки. Проаналізовано психолого-педагогічну літературу, визначено актуальність цієї проблеми в сучасних дослідженнях. Визначено сутність поняття «індивідуальний стиль професійної діяльності майбутнього вихователя». Розглянуто питання реалізації змістово-процесуального етапу технології формування індивідуального стилю професійної діяльності в майбутніх вихователів дітей дошкільного віку. З'ясовано, що цей етап розподілено на два підетапи. Визначено зміст цих етапів. Розкрито методику проведення змістово-процесуального етапу експериментального дослідження.

Охарактеризовано поняття «еталон» і визначено послідовність створення еталона індивідуального стилю професійної діяльності сучасного вихователя.

Проведено порівняльний аналіз еталонів особистості вихователя між студентами експериментальних груп й експертами (досвідченими педагогами) та встановлено, що розуміння понять властивостей особистості потребує відповідної корекції та педагогічного впливу в освітньому процесі.

Встановлено, що метою другого підетапу є створення власного педагогічного еталона (власного іміджу) і трансформація кожним студентом своїх індивідуальних можливостей щодо його досягнення. З'ясовано, що формування індивідуального стилю педагогічної діяльності майбутнього вихователя пов'язане зі створенням його індивідуального педагогічного іміджу. Визначено поняття «імідж».

Встановлено, що ефективним організаційно-методичним інструментарієм реалізації впровадженої технології стали такі форми і методи роботи, як проблемні лекції, практичні, семінарські та тренінгові заняття, рольові ігри, дискусії, вікторини, творчі студентські проекти, бесіди з елементами дослідження, консультації, електронне портфоліо, спостереження, анкетування, опитування, творчі завдання, майстер-класи. З'ясовано, що активні форми проведення занять є більш продуктивними та підвищують ефективність процесу формування індивідуального стилю професійної діяльності.

Ключові слова: технологія, індивідуальний стиль педагога, професійна діяльність, змістово-процесуальний етап, еталон, імідж.

Постановка проблеми. Сучасна система вищої освіти України спрямована на формування людської особистості, що включає в себе виховання, навчання та розвиток. І тому освітні завдання передбачають виховати прагнення до самостійного розвитку, до самовдосконалення, самореалізації й самоактуалізації протягом життєвого шляху.

Послідовне здійснення визначених завдань відбувається в умовах освітньої діяльності педагогічного закладу вищої освіти, де майбутній педагог опановує принципи саморозвитку. І тому особлива увага науково-педагогічних кадрів приділяється питанню формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутнього педагога, зокрема майбутнього вихователя дітей дошкільного віку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідження проблеми формування індивідуального стилю педагогічної діяльності вихователя в загальнонауковому аспекті розкрито у наукових працях таких учених, як А. Адлер, В. Загвязинський, Є. Клімов, Т. Кузнєцова, В. Мерлін та інші.

Формування індивідуального стилю професійної діяльності в українській і зарубіжній психолого-педагогічній науці представлено кількома напрямками досліджень, зокрема: теоретико-методологічні основи індивідуального стилю діяльності (Є. Ільїн, Є. Клімов, В. Мерлін, В. Толочок), професійне становлення педагога і прояв індивідуальності в педагогічній діяльності (І. Зимня, А. Маркова, А. Никонова та інші), педагогічна організація процесу професійного розвитку педагога (С. Вершловський, С. Зміїв, І. Колеснікова, А. Панфілова, В. Підобід та інші) [6].

Мета статті – проаналізувати особливості реалізації технології формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутнього вихователя дітей дошкільного віку на змістовно-процесуальному етапі дослідження.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукових досліджень цієї проблеми дав змогу визначити поняття «індивідуальний стиль професійної діяльності майбутнього вихователя дітей дошкільного віку», під яким учені розуміють сукупність спеціальних професійно-педагогічних знань, умінь і навичок, індивідуально-типологічних особливостей соціально-психологічної взаємодії вихователя та дітей дошкільного віку, психолого-педагогічних здібностей, що зумовлюють індивідуальну стратегію й тактику організації педагогічної діяльності (визначення мети, системи способів, технологій, характеру взаємодії із суб'єктами освітнього процесу) у процесі професійної підготовки та навчально-виховної діяльності [6, с. 58–60]. І тому такі важливі професійні особливості педагога, як професійні вміння, функції, якості, культура спілкування, стилі педагогічного спілкування, темперамент, педагогічні здібності, є складниками у процесі формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутніх вихователів у процесі фахової підготовки.

Зважаючи на вищезазначене, нами було науково обґрунтовано технологію формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутнього вихователя.

Врахування результатів дослідження науковців дало змогу визначити етапи технології формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутніх вихователів під час навчання в закладі вищої освіти, а саме: мотиваційно-ціннісний, організаційно-підготовчий, змістовно-процесуальний і рефлексивно-корегувальний.

Одним із найважливіших етапів технології є змістовно-процесуальний.

Змістовно-процесуальний етап було розподілено на два підетапи: усвідомлення характеристик еталонного стилю професійної діяльності; створення власного еталона індивідуальної професійної діяльності та трансформація кожним здобувачем освіти своїх індивідуальних можливостей щодо його досягнення.

Оскільки формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутнього вихователя повинно мати не абстрактний характер, а спиратися на відповідний зразок, еталон, створення в кожного здобувача освіти уявлень про еталон вихователя було необхідним кроком реалізації першого підетапу.

Кожне поняття еталона є синтезованим варіантом професійних здібностей особистості та її індивідуальних властивостей. Наприклад, професіоналізм, спеціальні знання з предметів дошкільної освіти та обов'язково високий рівень освіченості, ерудиція, знання сучасних тенденцій розвитку дошкільної освіти, захопленість справою – вихователь повинен бути незалежно від віку сучасною інтелектуальною людиною. Поняття «інтелекгентність» включає в себе орієнтації на внутрішню культуру, моральні засади в педагогічній діяльності, вихованість, усвідомлення особистісної значущості й відповідальності. Доброта, любов до дітей, педагогічний такт є частиною загальнолюдських цінностей, диктують орієнтації на особистість, життя, здоров'я, гуманні міжособистісні відносини [5, с. 51; 7, с. 26–29].

Почуття відповідальності, впевненість у власних можливостях, знання навчальних предметів, любов до дитини, знання індивідуальних і психологічних особливостей вихованців, організованість, широта кругозору, педагогічний такт, культурний рівень, доброзичливість, вимогливість, принциповість, організаторські здібності, відповідальність, справедливість, ініціативність, почуття гумору, приємна зовнішність, творче мислення, самостійність, дисциплінованість – це якості особистості, що є важливими для будь-якого фахівця. А втім, індивідуальному стилю професійної діяльності вихователя повинні бути притаманні специфічні характеристики. Створення еталона індивідуального стилю професійної діяльності сучасного вихователя відбувалось у такій послідовності:

1) вивчення спеціальної літератури та документів, що визначають вимоги до сучасного вихователя;

2) проведення диспуту на тему «Індивідуальний стиль провідного вихователя та його вплив на професійну успішність»; складання здобувачами освіти еталона індивідуального стилю професійної діяльності провідного вихователя за власним вибором (письмовий твір);

3) обговорення «еталонного індивідуально-стильового портрета успішного та неуспішного вихователя»;

4) збір суджень щодо еталона індивідуального стилю професійної діяльності досвідчених вихователів і викладачів кафедри теорії та методики дошкільної освіти, що беруть участь у дослідно-експериментальній роботі;

5) кореляційний аналіз еталонних професійно-педагогічних орієнтацій щодо індивідуального стилю професійної діяльності в контрольній та експериментальних групах.

Порівняння еталонів, які склалися студентами експериментальних груп й експертами (досвідченими педагогами), показало різницю в розумінні понять тих чи інших властивостей, що потребувало відповідної корекції та педагогічного впливу в освітньому процесі.

Зазначимо, що така риса, як любов до дітей, притаманна вихователю, посіла перші три рангові місця в усіх трьох групах. Для здобувачів освіти досліджуваних груп є характерним акцентування уваги на наявності у вихователя професійних знань, умінь і навичок, тоді як експерти визнають за пріоритет професіоналізм як інтегративну особливість педагога. Крім того, здобувачі освіти більше уваги приділяли зовнішнім чи емоційно забарвленим характеристикам особистості вихователя (гармонійність педагогічного іміджу, захопленість справою, почуття гумору), надавши їм середніх рангів, але на останні місця ставлять стресостійкість, саморегуляцію, культуру психолого-педагогічної комунікації та індивідуально-психологічні властивості вихователя.

Отже, за розташуванням рангових місць простежується різниця між еталонами [5, с. 82; 7, с. 26–29] різних груп – особливо між експериментальними групами здобувачів освіти та групою експертів, що говорить про необхідність цілеспрямованого впливу на формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутніх вихователів (табл. 1).

Наступний підетап змістовно-процесуального етапу був спрямований на створення власного педагогічного еталона і трансформацію кожним здобувачем освіти своїх індивідуальних можливостей щодо його досягнення. У межах цього підетапу проводилася робота щодо зовнішнього та внутрішнього образу, над власним іміджем майбутнього вихователя.

Під час дослідження в експериментальних групах проводилися:

1) тренінгові заняття, підготовлені за ініціативою здобувачів освіти на теми: «Я справжній вихователь», «Ідеальний імідж сучасного вихователя», «Моє сучасне заняття для дошкільнят» тощо;

2) технології активного навчання (метод мозкового штурму, ігрове проектування, імітаційні та ділові ігри, метод синектики, метод асоціацій) [8, с. 67–69]. При цьому акцентувалася увага на організації професійно-орієнтованої та індивідуальної роботи. Зокрема, було використано такі види практичної роботи, як вирішення проблемної ситуації в освітній роботі, де кожен учасник проектував власний варіант взаємодії з дітьми, одногрупниками, педагогічним колективом, обґрунтовуючи

Таблиця 1

Порівняння еталонів особистості вихователя

Рангові місця	Е1	Е2	Експерти
1	2	3	4
1	Добррозичливість, доступність, почуття гумору	Знання навчального предмета	Любов до дітей
2	Знання навчального предмета	Любов до дітей	Професіоналізм, компетентність
3	Любов до дітей	Добррозичливість, доступність, почуття гумору	Педагогічний такт, інтелігентність
4	Педагогічний такт, інтелігентність	Гармонійність педагогічного іміджу	Культура професійно-педагогічного спілкування
5	Гармонійність педагогічного іміджу	Профспрямованість, захопленість справою	Стресостійкість, саморегуляція
6	Профспрямованість, захопленість справою	Педагогічний такт, інтелігентність	Принциповість, відповідальність, вимогливість
7	Принциповість, відповідальність, вимогливість	Креативність, індивідуальність особистості	Добррозичливість, доступність, почуття гумору
8	Широкий кругозір, ерудиція	Організаторські здібності	Креативність, індивідуальність особистості
9	Організаторські здібності	Культура професійно-педагогічного спілкування	Контакт з аудиторією, позитивний психологічний клімат
10	Культура професійно-педагогічного спілкування	Принциповість, відповідальність, вимогливість	Організаторські здібності
11	Контакт з аудиторією, позитивний психологічний клімат	Стресостійкість, саморегуляція	Гармонійність педагогічного іміджу
12	Стресостійкість, саморегуляція	Контакт з аудиторією, позитивний психологічний клімат	Профспрямованість, захопленість справою

свою позицію. Із ділових ігор ми використовували рольові та сюжетно-рольові: «Проблемні ситуації професійно-педагогічної комунікації», «Конкурс «Вихователь року» [4, с. 6–7], «Засідання методичної ради ЗДО», творчі ігри – «Театр ЗДО»; «День відкритих дверей» тощо;

3) рольова гра, що проводилася з метою приречення здобувачів освіти до порівняльного моделювання поведінки та професійної діяльності, які характерні для самореалізації творчого потенціалу особистості на різних рівнях успішності, про що зазначали А. Валлон, Л. Виготський, К. Гросс, К. Коффа, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн, З. Фрейд та інші.

Рольові ігри – це прояви поведінкового компонента діяльності людей. Рольові ігри є інтенсифікацією навчання, що досягається не просто шляхом виконання дій, а суттєво залежить від чуттєво-пізнавального включення індивіда у процес драматизації. Дія не виникає сама по собі, а є, за Ю. Ємельяновим, результатом включення всіх систем психічного функціонування індивіда. Активність або пасивність є характерними для учасника у рольовій грі та пов'язані передусім із перебудовою його «Я» в іншу соціально-адаптивну форму, з необхідністю прояву активної уяви в побудові нового варіанта своєї особистості [1, с. 13–14].

Відсутність реального побоювання за неправильність рішення робить учасників рольових ігор більш відкритими, їхні вчинки під час гри допомагають скласти прогнози стосовно їхньої професійної поведінки в майбутньому. Гра сприяє також створенню на заняттях атмосфери внутрішнього комфорту, невимушеності. На відміну від мети більшості дисциплін закладу вищої освіти педагогічного профілю, спрямованих переважно на формування інтелектуальних знань і засвоєння конкретних методик, запроваджена технологія значною мірою була спрямована на формування мотиваційної сфери здобувачів освіти, прагнення майбутнього вихователя до формування індивідуального стилю професійної діяльності, що висуває особливі вимоги до атмосфери на заняттях. Наприклад, рольова гра «Педагогічний колектив» тощо;

4) інтегративні методи роботи (групова дискусія, обговорення ситуацій), що давали змогу здобувачам освіти правильно формулювати свої думки, відстоювати свої позиції, обґрунтовувати стратегію власної поведінки. І при цьому кожен із здобувачів освіти мав змогу в таких педагогічних умовах проявляти педагогічні вміння на певному рівні. Під час аналізу ситуації передбачалося вільне висловлювання думок, усі здобувачі освіти ставали учасниками обговорення;

5) творчі вправи та завдання: «Емпатійність – вміння співчувати», «Створення візуального образу вихователя», «Педагогічна імпровізація»,

«Самооцінка та формування іміджу вихователя», «Галерея слави» [9, с. 31–32], «Взаємна презентація», «Карта моїх цілей» та інші;

6) бесіди: «Стиль професійно-педагогічного спілкування під час встановлення контакту між вихователем і дітьми», «Вплив індивідуального стилю особистості на вибір одягу та манери його носити», «Використання науки про колір – шлях створення успішного іміджу вихователя» та інші;

7) обговорення: «Відображення характеру та темпераменту особистості в кольорах», «Створення емоційного клімату під час занять в ЗДО» тощо;

8) диспути: «Чи маю я власний індивідуальний стиль?», «Професійне самовигорання вихователя. Чи можна цьому запобігти?» та інші;

9) дискусії: «Дрес-код сучасного вихователя», «Правила поведінкового етикету вихователя» тощо;

10) вікторини: «Загальні та професійно-педагогічні норми етикету», «Зовнішній вигляд вихователя як відображення рівня загальної та професійно-педагогічної культури» та інші;

11) іміджеві тренінги: «Самопрезентація вихователя», «Стильове розмаїття зовнішнього образу вихователя», «Ораторська майстерність вихователя як засіб всебічного розвитку дошкільника» та інші;

12) педагогічні виставки: «Сучасний вихователь», «Імідж вихователя: мода та стиль», «Творчість руками вихователя» та інші;

13) майстер-класи: «Педагогічна майстерність вихователя», «Вихователь – головний: проблема педагогічного авторитету», «Вихователь та батьки», «Як розвивати творчість?» та інші;

14) електронне портфоліо: «Я – сучасний вихователь», «Літня практика: мої творчі досягнення», «Мій унікальний дитячий садок» та інші.

Аналіз наукових джерел [2, с. 75–80; 3, с. 123–128; 4] встановив, що формування індивідуального стилю педагогічної діяльності майбутнього вихователя пов'язане зі створенням його індивідуального педагогічного іміджу. Тому опрацювання та розроблення індивідуального іміджу майбутнього вихователя як складника індивідуального стилю його професійної діяльності було важливою частиною цього етапу.

Під час експериментального дослідження з'ясовано, що імідж вихователя – це складне явище, що є результатом сполучення певних зовнішніх і внутрішніх складників особистості фахівця, відбивається в його професійній діяльності й поведінці. Успішне формування позитивного іміджу вихователя відбувається завдяки досконалому керуванню та самокеруванню процесом побудови індивідуального іміджу майбутнього вихователя в контексті формування індивідуального стилю його професійної діяльності [6, с. 145–147].

Висновки і пропозиції. Отже, під час реалізації змістово-процесуального етапу технології дослідження відбулося усвідомлення здобувачами освіти власного еталона індивідуальної професійної діяльності. І тому ефективність професійної підготовки педагогічного закладу вищої освіти, її якість залежать від правильно побудованих на основі індивідуального підходу ефективної діагностики, планування, продуманого вибору форм і методів реалізації освітнього процесу.

Список використаної літератури:

1. Бибарцева Т.С. Методика стимулирования творческих способностей игровыми средствами : учеб. пособие. Санкт-Петербург : Питер, 1995. 95 с.
2. Бобир О.В. Етикет учителя : навч.-метод. посібник / рец. : В.А. Личковах, Л.І. Сарана. Київ : Ленвіт, 2004. 191 с.
3. Боголюбов В.И. Педагогическая технология : эволюция понятия. *Советская педагогика*. 1991. № 9. С. 123–128.
4. Вишнеvsька О.О. Педагогічні умови формування ділової культури студентів бізнес-коледжу в системі соціалізації особистості : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна. Харків, 2002. 19 с.
5. Гриньова В.М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя. Харків : Основа, 1998. 300 с.
6. Колосова С.В. Формування індивідуального стилю професійної діяльності у майбутнього вихователя в процесі фахової підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Харків, 2017. 267 с.
7. Макарова Л.Н. Индивидуальный стиль педагогической деятельности преподавателя ВУЗа в контексте его профессиональной культуры. *Профессионально-педагогическая культура : концептуальные основания и технологический контекст* : материалы Всерос. науч. семинара, г. Белгород, 16–17 ноября 2004 г.) / редкол.: И.Ф. Исаев (отв. ред.) и др. Белгород : БелГУ, 2004. С. 26–29.
8. Островерхова Н.М., Даніленко Л.І. Ефективність управління загальноосвітньою школою : соціально-педагогічний аспект : монографія. Київ : Школяр, 1996. 302 с.
9. Панфилова А.П. Игровое моделирование в деятельности педагога : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / под общ. ред. В.А. Сластенина, И.А. Колесниковой. Москва : Академия, 2006. 368 с.

Chagovets A., Kolosova S., Syrova Yu. The substantive-procedural stage of the implementation of the technology for the formation of an individual style of professional activity for future educators

In the article the features of formation of individual style of professional activity of future teacher as a condition of quality training. Analyzed psychological and pedagogical literature, identified the relevance of this problem in modern studies. The essence of the "individual style of professional activity of future teacher". Considered the issues of implementation of the substantive-procedural stage of the process of formation of individual style of professional activity of future teachers of preschool children. Found that this stage is divided into two sub stages. Determined the content of these stages. Disclosed the methodology of the content-processing stage of the pilot study.

Characterized by the concept of "standard" and determined the sequence of the creation of a standard of individual style of professional activity of the modern teacher.

A comparative analysis of standards of individual teacher between the students of experimental groups and experts (experienced teachers) and found that the understanding of personality requires appropriate correction and pedagogical influence in the educational process.

It is established that under the purpose of the second stage is the creation of their own pedagogical pattern (self-image) and a transformation of each student in their individual capacities to achieve it. It was found that the formation of individual style of pedagogical activity of the future teacher connected with the creation of individual pedagogical style. Define the concept of "image".

It is shown that effective methodological tools for implementing the embedded technology has become such forms and methods of work lectures, practical, seminar and training sessions, role-playing, discussions, quizzes, creative student projects, interviews with elements of research, consulting, electronic portfolio, observation, questioning, interviewing, creative activities, master-classes. Found that active forms of training are more productive and increase the effectiveness of the process of formation of individual style of professional activity.

Key words: *technology, individual style of the teacher, professional activity, content-processing stage, standard, image.*